

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Kristýna Maksantová

Vývoj spolkového života v Litovli v letech 1848–1918 jako součást
širšího procesu formování občanské společnosti

Olomouc 2021

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma *Vývoj spolkového života v Litovli v letech 1848–1918 jako součást širšího procesu formování občanské společnosti* vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 22. 4. 2021

.....

Kristýna Maksantová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Pavlu Krákorovi, Ph.D., za odborné vedení a rady při zpracování práce. Dále děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu v Olomouci za pomoc při práci s archiváliemi.

Obsah

Úvod	5
1 Litovel	7
1.1 Historie Litovle do konce 15. století	7
1.2 Historie Litovle v 16.–18. století	8
1.3 Historie Litovle v 19.–20. století	9
1.4 Současnost města	12
2 Spolkový život.....	13
2.1 Vývoj spolkové činnosti	13
3 Německé spolky	15
3.1 Německé divadlo	15
3.2 Mužský pěvecký spolek.....	16
3.3 Ostroštrelecká společnost.....	17
3.4 Německý tělocvičný spolek	19
3.5 Bruslařský a veslařský spolek.....	20
3.6 Hasičský spolek	20
3.7 Spolek Německý dům.....	21
4 České spolky	23
4.1 Měšťanská beseda	24
4.2 TJ Sokol	27
4.3 Slovanská řemeslnická jednota „Neklan“	30
4.4 České divadlo.....	31
4.5 Hudební spolky	33
4.6 Spolek Paní a dívek českých.....	35
Závěr.....	37
Seznam použitých pramenů a literatury	39
Seznam příloh.....	41
Anotace.....	46

Úvod

Bakalářská práce se zabývá vývojem spolkového života v Litovli v letech 1848–1918 jako součástí širšího procesu formování občanské společnosti. Jelikož bydlím v menší vesnici nedaleko Litovle a osm let jsem navštěvovala Gymnázium Jana Opletala v Litovli, věděla jsem, že moji bakalářskou práci chci zaměřit právě na město Litovel. Nejprve jsem se chtěla věnovat zdejším dějinám školství. Protože ale obdobná práce již byla napsána, bakalářskou práci jsem raději zaměřila na vývoj spolků.

Hlavním cílem mé práce je podat historický obraz vývoje spolkového života v Litovli mezi lety 1848 až 1918. V první kapitole se budu zabývat historií města, kdy se pokusím vystihnout hlavní události, které měly vliv na jeho další vývoj. Dále nastíním úlohu spolků v 19. století a vývoj spolkového života, který byl ovlivněn revolučním rokem 1848, ústavou a zákony vydaných za vlády Františka Josefa I. Pozornost zaměřím především na spolkové zákony z roku 1852 a 1867, které umožnily vznik spolků a staly se hlavními pilíři spolkového života.

V následujících kapitolách se budu již věnovat litovelským spolkům. Jelikož byla Litovel městem s německou správou, nejprve se zaměřím na německé spolky, které v Litovli působily už před vydáním zákona týkající se spolkové činnosti. Velkou pozornost si určitě zaslouží spolek Ostrostřelecká společnost v Litovli, která byla prvním úředně schváleným litovelským spolkem a její kořeny sahají až na začátek 16. století. Své místo si zaslouží i německé divadlo, pěvecký spolek, tělocvičné spolky, které se těšily velké oblibě, a především Německý dům, jenž reagoval na národní uvědomování českého obyvatelstva.

Vedle německých spolků se budu zabývat i činností českých spolků. Zaměřím se nejen na tři hlavní spolkové organizace – Měšťanskou besedu, Tělovýchovnou jednotu Sokol a Řemeslnickou jednotu Neklan, které hrály hlavní roli v procesu uvědomování českého obyvatelstva v Litovli a ve volebním boji o místa v městské správě, ale i na divadelní a hudební život ve městě.

Při psaní bakalářské práce jsem informace čerpala z fondů jednotlivých spolků, které se nachází ve Státním okresním archivu Olomouc. Jelikož se ale jedná o malé nezpracované fondy obsahující především seznam členů, účetní záznamy a neúplné záznamy činnosti spolků, využila jsem i publikace od Josefa Bezděčky, které sice nevyšly jako knihy, jsou ale uloženy v knihovně Státního okresního archivu Olomouc v rámci pozůstalosti pana Bezděčky. Dále

jsem čerpala z knih Lubomíra Šika a Radovana Urválka, občanů Litovle, kteří se zabývali historií města. Vycházet budu i z knihy Litovel – velké dějiny města, dvousvazkové publikace vydané v roce 2018, kterou pro město napsali historici Univerzity Palackého v Olomouci a která se také zabývá spolkovým životem v Litovli.

1 Litovel

Město Litovel se nachází v okrese Olomouc v Olomouckém kraji. Litovel leží zhruba 18 km severozápadním směrem od Olomouce v Hornomoravském úvalu při kraji Mohelnické brázdy a pod výběžky Bouzovské vrchoviny – v severozápadní části Hané v nadmořské výšce 233 m n. m. Pro Litovel je charakteristická řeka Morava, neboť město leží v údolí této řeky, která zde tvoří vnitrozemskou deltu. Městem tak protéká šest ramen řeky Moravy. Jedno z ramen protéká přímo pod radniční věží a náměstím. I proto bývá Litovel označována jako Hanácké Benátky. Celé město je obklopeno lužními lesy – Chráněnou krajinnou oblastí Litovelské Pomoraví.¹

1.1 Historie Litovle do konce 15. století

Litovel byla založena králem Přemyslem Otakarem II. mezi lety 1252 až 1256. Toto rozmezí stanovila dendrologická analýza dřeva z kanalizace, které bylo nalezeno při archeologickém výzkumu. Lokátorem města byl Jindřich Epich a pro kolonizaci zvolil místo chráněné vodou v blízkosti slovanské vesnice, po které město pravděpodobně převzalo jméno. Nejstarší zmínky o Litovli jsou k nalezení v listinách kláštera Hradisko z let 1270 až 1272, kde se vyskytuje jméno Luthowl. První skutečné informace o založení města se nachází až v městské listině krále Václava II. z roku 1287, která je nejstarší zachovanou listinou v archivu města. V roce 1291 udělil městu král Václav II. várečné a s ním úzce spojené mílové právo a také týdenní trhy.²

Jan Lucemburský svým příkazem z roku 1327 rozšířil mílové právo města o provozování řemesel a město dostalo svolení ke stavbě kamenných hradeb, jež nahradily hliněný val. Právě díky kamenným hradbám se Litovel stala městem královským. Následovalo odúmrtní právo a osvobození obchodníků z Litovle od cel a mýt po celé zemi. Za vlády Karla IV. byl uznán obranný trojspolek Uničov-Litovel-Olomouc a vznikly také městské knihy, které nabízejí cenný obsah informací o městské správě, životních podmínkách a společenských poměrech v předhusitské době.³

V době husitských válek byla Litovel na katolické straně a uznala Zikmunda Lucemburského za krále. Na podzim roku 1437 husité Litovel dobyli a město vydrancovali, což

---

¹ *Město Litovel* [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.litovel.eu/cs/mesto-11/>

² ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 3–4.

³ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 47–52.

způsobilo odchod velkého množství katolického obyvatelstva a finanční úpadek města. Tento úpadek způsobil přeměnu z města královského na poddanské, jelikož se Litovel stala součástí panství na Úsově, v jehož čele stál rod Vlašimů. Pro Litovel to ale nebylo špatné období, od krále získala privilegium výročního jarmarku a došlo ke zvýšení vlivu českého obyvatelstva – v městských knihách se začínají objevovat české zápisy a v kostele se objevuje český kazatel. Velký rozvoj se udál i v oblasti řemesel, kdy ve městě působilo deset cechů.⁴

1.2 Historie Litovle v 16.–18. století

Na začátku 16. století listinou z roku 1513 věnoval král Vladislav Jagellonský panství Úsova, do kterého patřila i Litovel, Ladislavu z Boskovic, neboť poslední člen z rodu Vlašimů, Jiří, zemřel bez mužského následovníka. Úsovské panství se za vlády Vlašimů stalo jedním z nejbohatších panství na Moravě. Díky tomu pokračoval rozvoj panství i pod vládou rodu Boskoviců. I přesto, že Litovel ztratila postavení královského města, dosáhl v 16. století majetek města největšího rozsahu, neboť k Litovli patřilo sedm vsí, čtyři mlýny a byly přikoupeny lesy a dvory. Roku 1572 byla dokončena stavba radnice – symbol moci města a právorárečné domy byly stále honosnější. Konec 16. století je pro Litovel velmi významný, přes jedno rameno řeky Moravy byl v roce 1592 postaven kamenný most, dnes známý pod jménem Svatojánský most. Jedná se o jeden z nejstarších dochovaných mostů v České republice a nejstarší most na Moravě. Stejně jako Jiří z Vlašimi zemřel i poslední člen Boskoviců Jan Šembera Černoorský z Boskovic bez mužského potomka. Obě jeho dcery si vzaly za muže členy z významného rodu Lichtenštejnů.⁵

Karel z Lichtenštejnu sňatkem rozšířil panství do střední a severní Moravy a díky svým politickým schopnostem včas opustil císaře Rudolfa a přešel na stranu Matyáše. Po porážce stavovského povstání na Bílé hoře roku 1621 stál Karel v čele konfiskačního dvoru řídicí represe proti účastníkům povstání. Lichtenštejnové se tak dostali k velkému množství peněz a majetku, čímž se stali jedním z nejbohatších rodů v Evropě. Období Lichtenštejnů ale pro Litovel znamenalo pokles prestiže. V červnu 1642 byla Litovel stejně jako Olomouc a Uničov dobyta švédskými vojsky generála Königsmarka. O rok později v červnu 1643 byla opět dobyta a vypleněna, tentokrát švédským vojskem generála Wrangela. Ke švédským vpádům vojsk se přidala ještě morová epidemie a požáry ve městě. Litovel byla zničená, nastal čas opravování,

---

⁴ URVÁLEK, Radovan. *Litovel a okolí. Kraj, který máme rádi*. Olomouc: Petr Baštan, 2006. s. 9.

⁵ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 109–114.

výstavby a především rekatolizace, díky které čeští obyvatelé ztráceli svůj vliv a převahu získalo opět německé obyvatelstvo.⁶

Ani v 18. století se Litovli nevyhnuly morové epidemie a požáry, kdy jeden z nich zasáhl i radnici. Pod vlivem barokního umění byl na náměstí v Litovli postaven morový sloup, jehož autorem je Václav Render, známý také jako architekt Sloupu Nejsvětější Trojice a barokních kašen v Olomouci. Po nástupu Marie Terezie na trůn vypukly války o rakouské dědictví, které se Litovli nevyhnuly. Pruská vojska získala v prosinci 1741 Litovel bez boje a zůstala zde až do dubna 1742. Během sedmileté války se zde v dubnu 1758 opět usadili Prusové. Reformy Marie Terezie a jejího syna Josefa II. ovlivnily i Litovel. Došlo ke zvětšení školy, změnil se systém obecní správy, domy se přestaly značit domovními znameními a štíty podle řemesel a začaly se číslovat. Konec 18. století se v Litovli projevil založením Měšťanské společnosti přátel hudby s dechovou kapelou o dvaceti členech a vznikem prvního ochotnického divadla.⁷

1.3 Historie Litovle v 19.–20. století

Začátek 19. století byl v duchu napoleonských válek. Před bitvou Tří císařů u Slavkova sídlil v Litovli arcivévoda Ferdinand společně se svojí kavalerií čítající pět tisíc mužů. Navzdory válkám obyvatelé Litovle pokračovali ve výstavbě. Postaven byl nový spolkový pivovar, došlo k modernizaci Střelnice, jejímž výsledkem byl velký reprezentativní sál pro karnevaly a plesy. Ve městě se otevřela první kavárna a petrolejové lampy představovaly první veřejné osvětlení.⁸ Revoluční rok 1848 znamenal ukončení feudalismu (zrušení poddanství a roboty) a nástup buržoazie. Díky Stadionově oktrojované ústavě z března roku 1849 byla zrušena patrimoniální správa a Litovel se stala okresním městem. V té době měla Litovel asi 3000 obyvatel převážně německé národnosti. „*Poměry a všeobecně německý ráz Litovle šly tak daleko, že veškerá místní i česká inteligence, úředníci, advokáti učitelé a jiní veřejní činitelé byli členy německých spolků. Německá správa města se pak starala o upevnění svých posic a další poněmčování města a celého kraje.*“⁹

Ve druhé polovině 19. století došlo k rostoucí produktivitě v zemědělství, tedy k bohatnutí rolníků a k následnému rozvoji podnikání a průmyslové výroby. Postupně mezi lety

---

⁶ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 160–164.

⁷ ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 104–118.

⁸ Tamtéž, s. 119–124.

⁹ ZLÁMAL, Vladislav. Pohled do minulosti Litovle. In *Litovel, Konice a okolí*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1938. s. 12.

1869–1899 vznikly podniky Rolnická záložna, Rolnický akciový cukrovar, Rolnický akciový pivovar a Rolnický lihovar s drožd'árnou. Díky cukrovaru byla ve městě vybudována železnice. Značného nárůstu v této době dosáhl i spolkový život, vznikly tělovýchovné spolky Turnverein a Sokol, pěvecký sbor nebo Měšťanská beseda. Nutno podotknout, že kvůli silícímu napětí mezi německým a českým obyvatelstvem se spolky dělily na německé a české. Národnostní diference se projevila i v městské správě. Nárůst vlivu českého obyvatelstva, který byl podpořen hlavně financemi litovelských průmyslových podniků, vedl k vítězství Čechů ve volbách do městské správy. Prvním českým starostou Litovle se v roce 1900 stal Václav Socha.¹⁰

Začátek 20. století se nesl v duchu vítězství české strany a konce německé nadvlády ve městské správě. V důsledku ztráty německého rázu města došlo k poklesu počtu německého obyvatelstva v Litovli. Ještě roku 1890 žilo ve městě 2 589 Němců, v roce 1900 1 451 Němců a v roce 1910 celkový počet německého obyvatelstva činil 885. Jedním z prvních kroků nového českého starosty bylo zřízení české střední školy. V roce 1901 byl vybrán pozemek pro stavbu školy u jednoho z městských rybníků. Během tří let byla postavena na návrh profesora techniky Josefa Bertla novorenesanční budova reálného gymnázia v Litovli.¹¹

Po konci první světové války a vzniku Československa se v letech 1918 až 1921 dostal do popředí další rozpor mezi obyvateli Litovle. Tentokrát se ale nejednalo o spor mezi českým a německým obyvatelstvem jako na konci 19. století. Do konfliktu se dostalo náboženství, a to katolická církev a nově vznikající Církev československá husitská. Boj mezi církvemi uklidnila až armáda. Litovel se dále rozvíjela, rozšiřovaly se stávající podniky a budovaly se nové továrny, na Moravě se postavila hydrocentrála regulující tok řeky. Velký rozvoj byl zaznamenán i ve spolkové činnosti, kdy ve městě fungovalo 35 spolků a organizací. Sokolská jednota oslavila 50 let od založení výstavbou nové Sokolovny. Dvacátá léta uzavřel návštěvou Litovle prezident Tomáš Garrigue Masaryk.¹²

Důsledky světové hospodářské krize dopadly i na Litovel. Docházelo k četným bankrotům litovelských obchodníků, podniky omezovaly a pozastavovaly výrobu, zvýšil se počet nezaměstnaných. Město se snažilo zmírnit nezaměstnanost stavebními pracemi, a to například předláždáním náměstí, pokračováním regulace toku Moravy nebo přestavbou Lidového domu a městského chudobince. Ve třicátých letech byl založen skautský oddíl. V září

---

¹⁰ URVÁLEK, Radovan. *Litovel a okolí. Kraj, který máme rádi*. Olomouc: Petr Baštan, 2006. s. 10–11.

¹¹ ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 145–146.

¹² URVÁLEK, Radovan. *Litovel a okolí. Kraj, který máme rádi*. Olomouc: Petr Baštan, 2006. s. 11.

1938 byla vyhlášena mobilizace následovaná obsazením pohraničních oblastí. „*Okupace zasáhla až bezprostředně k Litovli. V záboru zůstaly i zcela české obce Červenka, Střelice, Tři Dvory, Nové Zámky, Mladeč, Měrotín, Bílá Lhota, Měnik a Pateřín. V těchto devíti obcích žilo dle sčítání lidu 3784 Čechů a pouze 56 Němců! Přerušena byla státní silnice za Sobáčovem a české Loštice zcela odříznuty, v cukrovaru byla zřízena celnice.*“¹³

Následovalo období protektorátu, během kterého postupně zanikaly české spolkové organizace – skautský oddíl Junák, Sokol, Orel a Dělnická tělocvičná jednota. 9. května 1945 byla Litovel osvobozena jednotkami Rudé armády, následovalo určení členů místního a okresního národního výboru. V polovině roku 1946 byl dokončen odsun Němců, v litovelském okrese jejich počet činil 3 151. Docházelo také k obnovování spolkových organizací, jež byly během války zrušeny, a upevňování hospodářství.¹⁴

Po Vítězném únoru 1948 byly dílčí spolky sloučeny do velkých organizací, znárodněným podnikům byl vtisknut socialistický ráz připravující je na centrálně plánované hospodářství a malí živnostníci byli likvidováni. Úspěšný litovelský Gramozávod byl nově součástí Tesly Valašské Meziříčí, strojírna Papcel dokončila stavbu nové výrobní haly. Byly zbourány kasárny a na jejich místě započala stavba obytných domů. V rámci přijetí zákona o novém územně-správním uspořádání Československa v dubnu 1960 došlo po 110 letech ke zrušení litovelského okresu a Litovel nově spadala pod olomoucký okres.¹⁵

V sedmdesátých letech v rámci centralizace do větších celků byly k Litovli připojeny obce Chořelice, Tři Dvory a Červenka a v roce 1980 se město rozrostlo o další obce, čímž se počet obyvatel zdvojnásobil na 12 454. Řada spolků a organizací slavily výročí od svého vzniku – Městská knihovna, Sokol, kopaná. Téměř veškerá sportovní činnost se organizovala v rámci Tělovýchovné jednoty Tatran, kdy velké úspěchy slavil především kanoistický oddíl. Spolky investovaly do oprav budov sloužící jako zázemí (např. myslivci, rybáři), byl postaven stadion s tribunou pro fotbalová utkání a veřejná cvičení. Litovel se modernizovala, započala výstavba kanalizace a rozšiřovala se sídliště.¹⁶

Po Sametové revoluci se řada litovelských podniků potýkala s problémy, a to především cukrovar, výrobní gramofonů a strojírna Papcel. Podniky ale krizi ustály a nadále pokračovaly ve své činnosti. Některé podniky se přeměnily na zcela nové zaměření – z papírny se stala

---

¹³ ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 173–189.

¹⁴ Tamtéž, s. 195–201.

¹⁵ ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 94–107.

¹⁶ ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 229–236.

továrna na hygienické zboží (Kimberly-Clark) a z areálu Tesly vznikla výroba lyžařských bot (Head). V místních částech Litovle vznikla průmyslová zóna pro výrobu minerální vody, těstovin (Adriana), sýrů (Brazzale Moravia) nebo zpracovávání zeleniny a ovoce (Alibona). Téměř od samotného vzniku města má v Litovli významné postavení pivovarnictví, nyní Pivovar Litovel. Postavena byla i zbrusu nová škola (ZŠ Vítězná). Významným milníkem pro město se stalo vyhlášení Národní přírodní rezervace Ramena řeky Moravy – CHKO Litovelské Pomoraví.¹⁷

1.4 Současnost města

Od roku 2018 je starostou města Viktor Kohout a místostarostou Mgr. Lubomír Broza. K Litovli náleží 11 místních částí – Chořelice, Tři Dvory, Unčovice, Rozvadovice, Nasobůrky, Víška, Chudobín, Nová Ves, Myslechovice a Savín. Ke konci roku 2020 zde žilo 9 588 obyvatel.¹⁸

V Litovli se každoročně koná velké množství společenských akcí, řadu z nich organizuje Městský klub Litovel. Pravidelně se v červnu koná hudební festival Hanácké Benátky, v srpnu Litovelský otvírák pořádaný Pivovarem Litovel a v září pak Litovelské slavnosti, které jsou spojeny s Dny evropského dědictví. První říjnová sobota je tradičně věnovaná extrémnímu štafetovému závodu BOBR CUP.

Díky svému okolí patří Litovel mezi atraktivní turistická místa v Olomouckém kraji. Je sídlem Mikroregionu Litovelsko, jehož předsedou je starosta Litovle Viktor Kohout. Mikroregion se skládá z 23 obcí a dělí se na tři části, kterými jsou Bouzovská vrchovina, Haná a Litovelské Pomoraví. Celkem se jedná o oblast o rozloze zhruba 280 km² s velkým množstvím historických památek a chráněných přírodních oblastí.¹⁹

---

¹⁷ URVÁLEK, Radovan. *Litovel a okolí. Kraj, který máme rádi*. Olomouc: Petr Baštan, 2006. s. 11–12.

¹⁸ *Město Litovel* [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.litovel.eu/cs/mesto-11/>

¹⁹ *Mikroregion Litovelsko* [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.litovelsko.eu/cs/mikroregion-litovelsko/>

2 Spolkový život

Důležitou součástí 19. století se staly spolky. Spolek představoval jakési sdružení stejně smýšlejících lidí, stejného zájmu, ke kterému se lidé veřejně přihlásili. Vznikly tak instituce, díky kterým jednotlivé skupiny obyvatel mohly prosazovat své názory nebo se věnovat svým zájmům. Spolky sloužily především k zábavě, setkání s lidmi se stejnými zájmy a ve druhé polovině 19. století se staly pevnou součástí lidského života.²⁰

Zároveň spolky fungovaly jako obrana proti represi ze strany státu. Vznik spolku musel být úředně schválen, tím se vyloučilo, že se jedná o nepovolené sdružení osob zabývajících se činnostmi, která by mohla ohrozit panovníka. Při podezření na nebezpečnou činnost mohl být spolek rozpuštěn, popřípadě i potrestán stanovenými sankcemi. Právě tajné shromažďování donutilo absolutistický stát začít se zabývat spolkovým životem a vytvořit spolkové zákony.²¹

2.1 Vývoj spolkové činnosti

Pro spolkovou činnost byl velmi důležitý revoluční rok 1848. Revoluce ve Francii, Německu, Itálii, Polsku a Rakousku byly potlačeny, ale konec absolutistických monarchií se blížil. Revoluční rok znamenal ukončení feudalismu v Evropě a vedl k nástupu buržoazie. Moravský zemský sněm odsouhlasil zrušení roboty a poddanství od 1. 7. 1848, říšský sněm odsouhlasil zrušení roboty a poddanství až v září. Morava byla tak první zemí z rakouského císařství, kde byla robota s poddanstvím ukončena. Kvůli říjnovému povstání ve Vídni utekl císař Ferdinand I. do Olomouce. Následně abdikoval a trůn přenechal svému synovci Františku Josefovi I.²²

Rok 1859 a konec Bachova absolutismu vedl k tomu, že císař František Josef I. svým Říjnovým diplomem vydaným v roce 1860 a ústavou z února následujícího roku uvolnil veřejný a politický život. Byla zavedena dvoukomorová říšská rada představující základní zákonodárný orgán, rakouské císařství fungovalo na principu konstituční monarchie. Důležitá byla ovšem i činnost spolků.

V první polovině 19. století se lidé v rámci Habsburské říše spolčovali převážně na pracovní úrovni, a to v rámci cechů. Cech představoval sdružení lidí vykonávající stejné nebo podobné řemeslo. I v Litovli existovaly cechy, například rybářský, řeznický, pekařský,

---

²⁰ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. s. 455.

²¹ MÜLLER, Karel. *Češi a občanská společnost*. Praha: Nakladatelství TRITON, 2002. s. 115.

²² ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 126–127.

soukenický nebo hrnčířský. Cechy fungovaly do roku 1859, neboť živnostenský zákon z roku 1860 zrušil cechovní společnosti a připravil půdu pro podnikání.

Jelikož panovala obava, že úloha panovníka může být ohrožena skupinou lidí stejného zájmu, byl k oficiálnímu vzniku každého spolku vyžadován souhlas panovníka. Až zákon z roku 1852 upravil tuto problematiku, a to tak že o existenci spolků již nerozhodoval pouze panovník, ale nově i ministerstvo vnitra či jeho správní úřady v jednotlivých regionech. Svobodné fungování spolků stanovil až zákon z roku 1867. „*Ustanovení byla změněna po vydání tzv. prosincové ústavy z roku 1867, kterou byl teprve vytvořen poměrně stabilní prostor pro široké občanské aktivity. V článku 12 zákona č. 142/1867 ř. z. bylo zakotveno všeobecné právo občanů „se shromažďovati a spolky tvořiti“, které bylo v rámci komplexu ústavních zákonů specifikováno zákonem č. 135/1867 ř. z. o právu shromažďovacím a především zákonem č. 134/1867 ř. z. z 15. listopadu 1867 o právu spolkovém.*“²³

Podle § 4 zákona č. 134/1867 ř. z. se záměr vytvořit spolek musel oznámit příslušnému zemskému úřadu a společně s oznámením byla povinnost zaslat i stanovy spolku. Ve stanovách měl být uveden účel zřízení spolku, financování a sídlo spolku, práva a povinnosti členů společně s řídicími orgány, jak bude spolek zastupován na veřejnosti, jak se budou řešit problémy v rámci spolku nebo instrukce při rozpadu spolku. Každý spolek tak měl tedy své vlastní stanovy, písemná pravidla domluvená členy spolku.²⁴

Spolkový zákon procházel během své platnosti drobnými úpravami, na řadu let se však stal základním kamenem pro fungování spolků.

V druhé polovině 19. století tak nastal obrovský rozmach spolkového života. Spolky již nebyly zakládány pouze v zemských centrech, ale rozšířily se do menších měst, dokonce i na vesnice. Ze začátku nebyly spolky nijak celostátně organizované, fungovaly jako místní spolky. Až ke konci 19. století došlo k určitému stupni organizovanosti (například spolky Sokola). Členstvím ve spolku většinou člen vyjadřoval svůj souhlas se záměry a cíli spolku, taktéž jeho práce v rámci spolku byla zcela dobrovolná.²⁵

---

²³ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. s. 457.

²⁴ DUSIL, Václav, KLIMENT, Josef. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936. s. 27.

²⁵ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. s. 459–460.

3 Německé spolky

Díky situaci, kdy se většina litovelských obyvatel hlásila k německé národnosti a správa města byla německá, měly německé spolky snadnější cestu ke svému vzniku. Ve druhé polovině 19. století německé obyvatelstvo Litovle rozvíjelo oblast společenského a kulturního života. Rozvoj spolkové činnosti byl způsoben jednak politickou situací, kdy vešel v platnost zákon o spolcích, ale také zvyšující se činností českých obyvatel, a to jak městských, tak venkovských.

Během let 1880–1900 se odehrával národnostní boj mezi Němci a Čechy. Zatímco v rozmezí těchto let klesal počet občanů hlásící se k německé národnosti – v roce 1880 to bylo 2 490 osob a v roce 1900 už jen 1 448 osob, počet obyvatel Litovle hlásící se k národnosti české stoupal – v roce 1880 počet Čechů činil 1 539 osob a roku 1900 3 160 osob. Z tohoto pohledu vyplývá, že německé spolky plnily obranu proti nárůstu českého uvědomování.²⁶

3.1 Německé divadlo

Od roku 1793 působil v Litovli pod různými názvy ochotnický spolek. Inspirací pro vznik spolku byla četná veřejná vystoupení kočovných společností v okolních městech. Ovšem Litovel nepatřila mezi zastávky kočovných divadel, neboť ve městě nebyla vhodná místnost pro představení a okolní města Uničov, Šternberk a Olomouc měla více obyvatel. Mladí litovelští občané zajistili jednáním s městskou radou prostory v jižním křídle radnice a vznikl tak sál – jeviště pro ochotnické divadlo. Jelikož mělo divadlo zázemí na radnici, neslo název Littauer Stadt-Theater (Litovelské městské divadlo). I když divadlo bylo pojmenované jako „městské“, městská rada nepřispívala na jeho vybudování a provoz. Veškeré finance pocházely od příznivců a z výtěžku divadla. První fáze divadla trvala zhruba dvacet let do roku 1815.²⁷

Novou éru ochotnického divadla z části ovlivnila výstavba Střelnice mezi lety 1822–1824. Vznikl tak reprezentativní prostor se sálem a restaurací pro představení a jiné společenské aktivity. Druhá etapa ochotnického divadla pod vedením Mathiase Hiltshera s názvem Dilettanten Theater trvala do roku 1832, kdy nový primátor pod vlivem metternichovského režimu zakázal divadelní představení. Největší rozkvět zažilo ochotnické divadlo s názvem Liebhaber-Theater v čele s Donatem Ulrichem. V sálu Střelnice bylo instalováno větší jeviště a divadlo bylo na vrcholu. Donat Ulrich se věnoval divadlu osmnáct let. Za jeho vedení bylo odehráno okolo 200 představení. Když roku 1864 požádal městskou radu o uvolnění z úřední

---

²⁶ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 316.

²⁷ BEZDĚČKA, Josef. *Z historie divadla v Litovli*. Litovel, strojopis, 1988. s. 4–6.

pozice, která ale jeho žádosti nevyhověla, ukončil svoji ochotnickou činnost. Funkci po Ulrichovi převzal Franz Klopfer, divadlo ale nedosahovalo takové činnosti jako v předchozích letech.²⁸

Úpadek divadla byl s největší pravděpodobností způsoben početnými vystoupeními kočovných společností, ale také národním uvědomováním českých občanů. Po založení litovelského cukrovaru, pivovaru a rolnické záložny a přílivu české inteligence do města vzniklo české divadlo. Po vítězných volbách roku 1899 získali Češi správu města a Litovel již nebyla v rukou Němců. To vedlo k ještě většímu poklesu divadelní aktivity. Před první světovou válkou bylo odehráno malé množství her, během let 1914–1918 byla činnost pozastavena a po válce se uváděla s ohledem na pokles počtu německého obyvatelstva hlavně představení pro děti.²⁹

3.2 Mužský pěvecký spolek

Litovelský Männergesangverein (mužský pěvecký spolek) byl založen Dominikem Kuntscherem v roce 1854. Ještě v tom samém roce měl pěvecký sbor první koncert pro veřejnost. V návaznosti na pěvecký spolek vznikl v roce 1859 i ochotnický orchestr. Členy pěveckého spolku a orchestru byli i čeští obyvatelé, kteří se zde věnovali svým hudebním zájmům, protože české hudební spolky zatím neexistovaly. Pěvecký sbor vystupoval společně s ochotnickým orchestrem pravidelně v sálu Střelnice. Jelikož v padesátých letech 19. století vznikaly po celé Moravě mužské pěvecké spolky, pořádaly se sjezdy pěvců zvané Sängerbahrt. První sjezd se konal na Nových Zámcích 9. července 1862, kdy na zámecké louce vystoupily sbory z Bruntálu, Lipníka nad Bečvou, Mohelnice, Loštic, Prostějova, Uničova, Šternberka, Šumperka, Moravské Třebové, Olomouce a Svitav. Nechyběl samozřejmě ani litovelský sbor. Roku 1900 se Männergesangverein přejmenoval na Deutscher Musik- und Geselligkeitsverein (Německý hudební a společenský spolek), neboť se k mužskému pěveckému sboru přidal ženský pěvecký sbor a sólisté, nadále se spolupracovalo i s orchestrem. Německý hudební spolek fungoval až do třicátých let 20. století.³⁰

---

²⁸ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 7–11.

²⁹ BEZDĚČKA, Josef. *Z historie divadla v Litovli*. Litovel, strojopis, 1988. s. 8–9.

³⁰ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 100.

3.3 Ostrostřelecká společnost

Schützen-Gesellschaft in Littau (Ostrostřelecká společnost v Litovli) byla prvním úředně schváleným spolkem ve městě podle zákona z roku 1852. Založena byla v roce 1854 a stala se jedním z nejdůležitějších spolků Litovle. Mezi členy patřili významní litovelští němečtí obyvatelé. Ostrostřelecká společnost navazovala na tradici, která se datuje až do roku 1518. Důkazem je stříbrný štítek s letopočtem 1518 a iniciály B. F., který je součástí řetězu střeleckého krále. Tento řetěz je spolu s dalšími uložen ve Vlastivědném muzeu v Olomouci. Před ostrostřeleckou společností ve městě fungovaly dva střelecké spolky – Scharfschützen (ostrostřelci) a Flintenschützen (střelci z ručnic). Tyto dva spolky se sjednotily pravděpodobně za účelem lepšího financování výstavby Střelnice, neboť ve městě nebyl dostatek místa pro střelbu. I po sloučení zůstaly zachovány střelby pro oba typy zbraní. Vrcholem této ostrostřelecké činnosti byla jednou ročně pořádaná královská střelba, soutěž trvající čtrnáct dní, a její vítěz označovaný jako král střelců získal finanční obnos a výhru v podobě užívání zahrady po dobu jednoho roku nebo další věcné ceny jako například poháry, nádobí nebo zbraně.³¹

S vývojem Ostrostřelecké společnosti byla potřeba modernizace stávající Střelnice – jednopatrové budovy s dřevěnou přístavbou. Důvodem výstavby nové Střelnice roku 1822 byla i nešťastná událost, kdy při královské střelbě jedna střela proletěla skrz dřevěnou stěnu budovy a zabila mladou číšnici. Během dvou let byla postavena moderní a reprezentativní budova disponující velkým sálem, kde se mimo jiné konaly karnevaly, plesy a svá vystoupení zde uvádělo ochotnické divadlo. Stavba byla finančně náročná a ostrostřelecký spolek se zadlužil, a proto v roce 1835 Střelnice přešla do majetku města. Střelecký spolek mohl ale budovu nadále využívat ke své činnosti.³²

Kronika Ostrostřelecké společnosti v první polovině 19. století nabízí výčet výherců královských střelb a ostatních střelb, jako například kachní střelby, slavnostní střelby nebo střelby o nejlepší cenu. Od roku 1857 se kroniky spolku ujal Gustav Scholda a každý rok sepisoval dění ve spolku. Zaměřuje se na počet členů, který se pohyboval okolo 30 až 40 členů, účast členů na střeleckých soutěžích a dění na Střelnici. Roku 1864 ostrostřelecká společnost vysvětila svůj prapor, což byla pro spolek velmi významná událost. „*Prapor byl z bílé a zelené hedvábné látky, uprostřed s dvojitým štítkem. Na praporu byl nápis sestaven členem společnosti Donatem Ulrichem. Na přední straně v poli ze surového hedvábí vyloženém zlatem stálo heslo*

---

³¹ KUBÍČKOVÁ, Ivana. *Dějiny Ostrostřelecké společnosti v Litovli a inventarizace jejího fondu ve Státním okresním archívu Olomouc*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005. Diplomová práce. s. 5–18.

³² ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 124.

„Drei in eins gebart. Eins in drei zerstört.“ – v překladu „Tři v jednom zachováni. Jeden ve třech zničen.“ *Tento duchaplný výrok měl stále připomínat, že v jednotě je síla.*“³³

Budova Střelnice byla v druhé polovině 19. století v centru společenského dění. Jak bylo již zmíněno, konaly se zde plesy, bály a divadelní představení. Ve zdejších sále byla podepsaná listina potvrzující založení litovelského cukrovaru, jenž svými financemi výrazně podporoval český spolkový život ve městě. V roce 1872 proběhla další přestavba, která dala Střelnici dnešní podobu. Když se na Silvestra roku 1881 čeští občané rozhodli založit české společenské centrum, došlo tím k rozdělení akcí podle národností. Střelnice tak ztratila své postavení – přišla o akce pořádané českými spolky, nadále ale zůstala v rukou Němců.³⁴

Velká reorganizace proběhla v roce 1882, kdy byly vydány statuty společnosti, jež stanovily průběh schůze. Probírala se zpráva o činnosti v předešlém roce mapující výčet konání střelb a jejich návštěvnost či úspěchy členů, došlo na finanční vyúčtování, volbu funkcionářů společnosti a také byly naplánované termíny střeleckých soutěží.³⁵

V devadesátých letech vrcholil v Litovli volební souboj mezi Němci a Čechy. Když ve volbách konaných ve dnech 13.–22. 11. 1899 zvítězili Češi, skončila německá správa města. Jelikož Ostrostřelecká společnost patřila mezi německé spolky a budova Střelnice byla majetkem města, které se najednou ocitlo v rukou Čechů, byla budoucnost spolku nejasná. Jedním z prvních kroků české městské rady bylo jednání s Ostrostřeleckou společností o zákazu střelby kvůli bezpečnosti obyvatelstva. Členové se proti zákazu odvolali a uspěli, střelba mohla pokračovat, každý rok se tedy podle kroniky konala tradiční královská střelba. Roku 1911 vydalo město další zákaz střelby, protesty členů spolku byly tentokrát zamítnuty. Obnovení střelby přicházelo v úvahu pouze tehdy, pokud proběhnou bezpečnostní úpravy na střelnici.³⁶

Spolek požádal městskou radu, aby mohl provést potřebné úpravy, souhlas město ale neudělilo. Činnost střelců tak byla pozastavena a rada Ostrostřelecké společnosti se rozhodla celou záležitost řešit s pomocí advokáta. V průběhu první světové války se členové nescházeli ani na pravidelné hlavní zasedání, do té doby konající se jednou ročně. Další zápis je až z roku 1919, kdy se členové dohodli na provozování střelby v místnosti. V tomto omezeném režimu

---

³³ KUBÍČKOVÁ, Ivana. *Dějiny Ostrostřelecké společnosti v Litovli a inventarizace jejího fondu ve Státním okresním archívu Olomouc*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005. Diplomová práce. s. 29–30.

³⁴ URVÁLEK, Radovan. *Litovel a okolí. Kraj, který máme rádi*. Olomouc: Petr Baštan, 2006. s. 20.

³⁵ SOKA Olomouc: Fond Ostrostřelecká společnost Litovel. Inventář fondu.

³⁶ Tamtéž.

spolek střelců fungoval až do druhé světové války, dokladem je poslední zápis v kronice z 20. července 1940. Po druhé světové válce Ostrostřelecká společnost v Litovli zanikla.³⁷

3.4 Německý tělocvičný spolek

Ve čtyřicátých letech 19. století došlo v českých zemích k rozvoji organizovaných tělocvičných uskupení, kdy mezi příznivce patřili jak Češi, tak Němci. Myšlenka zakladatele Friedricha Ludwiga Jahna, německého pedagoga a gymnasty, ale nemohla vést k oficiálnímu založení spolku, jelikož habsburská monarchie nepodporovala vznik spolkového života. Změna přišla až s pádem Bachova absolutismu a následovaným uvolněním veřejného života, které vedlo ke vzniku prvních tělocvičných jednot. V roce 1861 vznikla první tělocvičná jednota ve Vídni, která měla okolo 1 300 členů, o rok později téměř 2 000 členů. V šedesátých letech 19. století byl patrný nárůst spolkového života, a to díky spolkovému zákonu, jenž vešel v platnost. Zakládání tělocvičných spolků se projevilo jak v německých oblastech monarchie, tak i u slovanských národů, jež byly součástí.³⁸

Rozmach tělesné výchovy se udál v 60. letech 19. století i na Moravě. V Litovli byl první tělovýchovný spolek Turnverein založen roku 1870, v jehož čele byl Johann Schnaschel. Členem mohl být každý muž starší 18 let. Stanovy spolku byly jasné – pravidelné tělesné cvičení a jeho propagace. Naplní tělocvičného spolku tak bylo pravidelné cvičení prokládané veřejným cvičením, výlety, vzdělávací a kulturní činnost. Spolek měl k dispozici i čítárnu s knihovnou. Po pěti letech činnosti se němečtí „turneři“ rozhodli postavit tělocvičnu – Turnhalle, která vyrostla na místě bývalé Prašné věže. Pro slavnosti pořádané tělocvičným spolkem bylo využíváno hřiště u městského lesa, kde byl k dispozici i tenisový kurt a později zde vzniklo fotbalové hřiště. Nejvýznamnější událostí litovelských turnerů bylo uspořádání župní slavnosti, které se zúčastnily spolky z Moravy a Slezska. Typickým pozdravem německých turnerů byla věta „Gut Heil!“, v překladu „dobré zdraví“.³⁹

---

³⁷ KUBÍČKOVÁ, Ivana. *Dějiny Ostrostřelecké společnosti v Litovli a inventarizace jejího fondu ve Státním okresním archivu Olomouc*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005. Diplomová práce. s. 71–80.

³⁸ WAIC, Marek. *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2008. s. 9–10.

³⁹ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 317–318.

3.5 Bruslařský a veslařský spolek

Rozvoj sportovního života v Litovli pokračoval. První německý sportovní klub Eislauf- und Ruderverein in Littau (Bruslařský a veslařský spolek v Litovli) byl založen v roce 1888. Jak již název napovídá, spolek se věnoval bruslařskému a veslařskému sportu. Pro takovou činnost byla potřeba vodní plocha, a tak se střediskem spolku stal Olomoucký rybník, který se od té doby začal označovat jako „německý“. U rybníka byl postaven pavilon sloužící jak pro účely letního, tak zimního sportu. V zimních měsících spolek organizoval až třikrát týdně večerní bruslení, dokonce i s umělým osvětlením. Na letní sezónu byly pro veslaře k dispozici pramice. Veslaři se řídili plavebním řádem stanoveným pro rybník, se souhlasem vedoucího mohli však trénovat i na ramenech řeky Moravy, která byla pro veslování ideální. Veslaři se při setkání lodí zdravili pozdravem „Ahoi!“.⁴⁰

Aktivita německého bruslařského a veslařského spolku vedla k tomu, že se na vedlejším Uničovském rybníce, jenž je od Olomouckého rybníku oddělen ramenem řeky Moravy, začala organizovat konkurenční spolková činnost. Česká organizace TJ Sokol postavila u Uničovského rybníka také pavilon a věnovala se sportovním aktivitám na „českém“ rybníku.

Sport byl u litovelského obyvatelstva oblíbený, a proto vznikly později ještě další sportovní kluby. V zimě se kromě bruslení litovelští občané věnovali sáňkování. Jelikož je ale Litovel rovinná, využíval se kopec na nedalekých Nových Zámcích. Mnohem větší oblibě se těšil Radfahrer Club, který byl založen v roce 1894. Cyklistický klub pořádal výlety po okolí, ale i přes počáteční oblibu jeho činnost trvala pouze do roku 1908.⁴¹

3.6 Hasičský spolek

V roce 1871 vznikl německý hasičský spolek Freiwillige Feuerwehrverein in Littau (Sbor dobrovolných hasičů v Litovli). Právě sedmdesátá léta byla v Litovli charakteristická národnostní diferenciací společnosti, a proto byl sbor německých hasičů považován i za organizaci potlačující české uvědomování. Velmi vyhrocená situace nastala tehdy, když němečtí hasiči při rozsáhlém požáru hasili pouze německé domy. Toto sobecké chování podnítilo české občany, aby si založili vlastní český hasičský sbor. Pokus o založení české

---

⁴⁰ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 151–152.

⁴¹ KONEČNÝ, Karel. *Litovel – velké dějiny města*. 1, Od nejstarších dob do roku 1918. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci pro město Litovel, 2018. s. 343.

hasičské jednoty byl v roce 1894 neúspěšný, protože v té době byla Litovel stále v rukou německé správy, která byla proti založení českého hasičského spolku. Litovelští občané se tak českého hasičského sboru dočkali až roku 1911. Spolek německých hasičů se své činnosti věnoval až do roku 1945 a při každém požáru soutěžil s českým hasičským sborem o to, kdo bude jako první přítomen na místě požáru.⁴²

3.7 Spolek Německý dům

Verein Deutsches Haus (Spolek Německý dům) vznikl v roce 1892 za účelem vytvořit protipól české Rolnické záložně. Stanovy spolku zněly takto: „*Povznesení, respektive pořízení „Německého domu“ v Litovli, nebo ale také realita nezbytná pro tento účel (stavební plány, zahrady atd.). Poté údržba a správa tohoto domu, který slouží jako centrum německému obyvatelstvu z Litovle a okolí, jejich úsilí – zejména v národním, společenském, vědeckém a uměleckém ohledu, a to zajištěním německých spolků, opatřením německých vzdělávacích zdrojů, pořádáním přednášek, rozhovorů, koncertů, slavností atd.*“⁴³

Spolek tak se záměrem vybudovat společenské a kulturní centrum pro německé občany koupil roku 1898 dům na náměstí, v jehož prostorách dříve býval hostinec „U Zlatého jelena“. Koupě tohoto domu byla pro spolek výhodná, neboť získal jeden z největších domů na náměstí. Za podpory členů a představitelů města budovu zboural a na jejím místě postavil novou. Vznikla tak honosná, reprezentativní budova s raně secesními prvky, sloužící jako centrum spolku Německý dům. V domě se nacházel hostinec a divadelní sál. Slavnostní otevření proběhlo 23. července 1899, tedy krátce před podzimní volbami, s jasným úkolem, a to demonstrovat sílu Němců.⁴⁴

Německý dům poskytl po prohraných volbách zázemí pro spolky věnující se vzdělávací činnosti. Již v roce 1855 vznikl první německý čtenářský a společenský spolek pod názvem Lese- und Spiel Casino (Čtenářské a hrácké kasino). První litovelský ženský spolek byl taktéž německý, dámy vlivných litovelských mužů (působících ve vedení města nebo ve významných spolicích – například v Ostrostřelecké společnosti) založily roku 1880 Damenleseverein (Dámský čtenářský spolek). Oba spolky obstarávaly knihy určené k vzdělávání. Po vytvoření stabilní členské základy se cílem spolků stalo pořízení knihovny. Za tímto účelem vznikl v roce

---

⁴² BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 318.

⁴³ SOkA Olomouc: Fond Spolek Německý dům, nezpracováno. Stanovy spolku.

⁴⁴ *Město Litovel* [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.litovel.eu/cs/turistika/prochazka-historickou-litovli/dum-u-zlateho-jelena.html>

1884 Verein zur Gründung und Erhaltung einer Volksbibliothek (Spolek pro založení a udržení národní knihovny). Paradoxně však vznik tohoto spolku způsobil úpadek Čtenářského a hráčského kasina i Dámského čtenářského spolku. Jak jsem již výše zmínila, po roce 1899 všechny tři spolky zastřešil díky velkému množství financí spolek Německý dům.⁴⁵

Právě Německý dům byl nejaktivnější litovelský spolek. Pořádal velké množství akcí a v rámci členských příspěvků získával dostatek peněz, jen za první rok fungování získal spolek na příspěvcích od členů a dárců okolo 5 000 zlatých, v roce 1898 se k členským příspěvkům a darům přidal i pronájem prostor s prodejem suvenýrů a spolek vydělal téměř 27 500 zlatých. Ve vedení spolku působili významní litovelští představitelé – starosta a radní Karl Mekiska, učitel Alois Benda, lékař Johann Kux, radní a vedoucí německých hasičů Leopold Porubka nebo obchodník Franz Šišma.⁴⁶

---

⁴⁵ KONEČNÝ, Karel. *Litovel – velké dějiny města*. 1, Od nejstarších dob do roku 1918. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci pro město Litovel, 2018. s. 343.

⁴⁶ Tamtéž, s. 344–345.

4 České spolky

Když se Litovel stala roku 1850 sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, nastěhovali se do Litovle noví obyvatelé, především čeští úředníci. Ti byli potřeba, protože němečtí úředníci nezvládali komunikaci s českým obyvatelstvem, které žilo v okolních vesnicích Litovle. Ovšem nepřistěhovali se pouze úředníci, ale také právníci, učitelé nebo kněží.⁴⁷

Díky zvýšené produktivitě v zemědělství a rozvoji podnikání vznikly v Litovli finanční ústavy. V roce 1869 byla nejprve založena Rolnická záložna představující českou instituci, o něco později německá Městská spořitelna. Obě instituce svým kapitálem podporovaly další litovelské podniky. Právě v sedmdesátých a osmdesátých letech dochází v Litovli na rozdělování spolků na německé a české. Dříve utrakvistické spolky se najednou dělily na ryze české nebo německé, nejjasnější příklad je v oblasti tělovýchovných spolků, kdy ve městě fungoval německý Turnverein a český Sokol. Rolnická záložna se zasloužila o rekonstrukci měšťanského domu na náměstí, výsledkem bylo druhé kulturní a společenské centrum v Litovli – Záložna, tentokrát ryze české středisko otevřené v roce 1885. Do té doby se veškeré společenské akce odehrávaly v prostorách německé Střelnice, jelikož nebyl k dispozici žádný jiný prostor.⁴⁸

V nově založených litovelských podnicích jako Rolnický cukrovar, pivovar a lihovar, podporovaných Rolnickou záložnou, pracovali mladí čeští úředníci, kteří hráli důležitou roli v národním uvědomování. V osmdesátých letech se cílem české společnosti stalo otevření české školy. Nejprve byla v roce 1883 založena místní pobočka Matice školské, česká základní škola vznikla až roku 1895, kdy byla dokončena stavba budovy školy v Jungmannově ulici. Cílem devadesátých let bylo získání místa v městské radě a tím narušit německou nadvládu nad městem, neboť dosud městská rada měla pouze německé zastoupení. Volby v roce 1896 skončily neúspěchem pro Čechy, Němci ve volbách zvítězili díky hlasům, které si zajistili nahlášením předstíraných živností. Tento podvod ještě více vyostřil vztahy mezi Němci a Čechy v Litovli. Do voleb roku 1899 byli Češi důkladně připraveni na vše. Tentokrát trik s fingovanými živnostmi využili Češi také a v listopadových volbách zvítězili.⁴⁹

---

⁴⁷ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 312.

⁴⁸ ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 132–134.

⁴⁹ Tamtéž, s. 135–143.

Vítězství ve volbách bylo podpořeno nejen financemi litovelských průmyslových podniků, ale i angažovaností českého obyvatelstva ve spolkových organizacích.

4.1 Měšťanská beseda

Předchůdcem Měšťanské besedy byl čtenářský spolek Pokrok založen právníky Aloisem Jandou a Františkem Panovským v roce 1865. První sídlo spolku bylo v hostinci Jana Dostála na náměstí. Jelikož mezi členy spolku patřilo jak německé, tak české obyvatelstvo, byly i časopisy německé a české. Mezi německé se řadil *Stimmen aus Mähren*, české časopisy a noviny zastupovali olomoucký *Pozor*, brněnská *Moravská orlice*, *Světозор*, *Lumír*, *Národní listy*, *Květy*. Některé knihy byly spolku darovány čestnými členy. Čtenářský spolek v prvních letech nebyl nijak výrazně činný, menší počet členů dával najevo, že se jednalo spíše o vybranou společnost. Mezi členy patřili převážně úředníci, kteří se do Litovle přistěhovali za prací na okresním soudě a hejtmanství. Členové se scházeli na schůzích, při kterých četli časopisy s politickou nebo zábavnou tematikou, podporující tak národní probouzení a vlastenecké myšlení.⁵⁰

Nárůst aktivity spolku byl zaznamenán s rokem 1870, kdy doktor Jan Izák, zemský poslanec, prosadil, aby se ze čtenářského spolku stala Měšťanská beseda. Jako vzor litovelské besedě sloužila pražská Měšťanská beseda, která vznikla již v roce 1846. Spolek měl větší dosah než předchozí čtenářský spolek, který působil dojmem vybrané společnosti. Stále více občanů se ztotožňovalo s myšlenkami spolku. Vznik Rolnické záložny a cukrovaru v letech 1869 a 1871 přivedl do Litovle mladé úředníky, „kteří národní ruch ve zdejší české společnosti opět vzbudili.“⁵¹

Ve funkci předsedy Měšťanské besedy se v sedmdesátých letech vystřídali postupně advokátní koncipienti a úředníci z cukrovaru. I přes české vedení mezi členy spolku patřili i Němci, jako třeba starosta města Franz Popp, kteří se podíleli na pořádání zábav a divadelních představeních placením členského příspěvku. Beseda měla okolo šedesáti členů, hlavní činnost byla zaměřena na společenské akce, šíření národnostního uvědomování nebylo praktikováno. „Proto se němečtí matadoři tohoto jediného českého spolku, který se v politickém ohledu tak málomocným jevil, nebáli, a i českou společnost a její zábavy navštěvovali.“⁵²

---

⁵⁰ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 312.

⁵¹ SOkA Olomouc: Fond Měšťanská beseda Litovel, nezpracováno. Příspěvky ku dějinám Měšťanské besedy v Litovli.

⁵² Tamtéž.

Na konci sedmdesátých let došlo ke sporu mezi úředníky cukrovaru. Tento konflikt se přenesl i do Besedy a způsobil utlumení činnosti spolku. Vyřešen byl radikálně – novým ředitelem cukrovaru se stal Karel Hulla a novým účetním Václav Socha, kteří se chopili i vedení spolku. Václav Socha řídil vnitřní záležitosti týkající se Besedy a přijal roli vůdčího české společnosti, Karel Hulla jakožto příznivec hudby a zpěvu se staral o hudební vystoupení. V návaznosti na nové impulzy ve vedení Besedy byly roku 1882 přijaté nově upravené stanovy Měšťanské besedy. Ihned po schválení stanov se zakoupily nové hudební nástroje a vznikl hudební a pěvecký odbor Měšťanské besedy. Tím, jak se spolková činnost stávala intenzivnější, ochabovaly dobré vztahy mezi českým a německým obyvatelstvem. Společnost se začala dělit na tábor český a německý. Například po založení hudebního a pěveckého odboru Měšťanské besedy vystoupili z německého hudebního spolku téměř všichni Češi, kteří v něm působili.⁵³

Nejzásadnějším momentem rozdělení společnosti byla ale Silvestrovská zábava v roce 1881. Během oslav se v sálu německé Střelnice členové Měšťanské besedy rozhodli pro založení českého společenského centra, čímž by se vyřešil nedostatek prostor pro společenské a kulturní akce. Střelnice patřila Němcům a ti ji často nechtěli pro činnost Čechů půjčovat. Nejvhodnější prostory byly na Záložně – v domě na náměstí, který od roku 1870 vlastnila Rolnická záložna a svými financemi se na žádost českých spolků, především Měšťanské besedy, podílela na rekonstrukci. V průběhu čtyř let vznikl v prvním patře reprezentativní sál s jevištěm a menším salónekem. V zápisu schůze výboru Besedy ze dne 5. prosince 1884 se řešilo složení výboru, který tvořili zástupci spolků podílející se na přípravě slavnostního otevření Záložny – jednalo se o Měšťanskou besedu, Slovanskou řemeslnickou jednotu „Neklan“ a Sokol. Měšťanská beseda zaujímal roli organizátora a prosadila, aby každý spolek měl stejný podíl na organizaci a nedošlo ke splynutí. 1. února 1885 byly nové prostory slavnostně otevřeny, k této příležitosti složil báseň český spisovatel Karel Václav Rais. Češi přesunuli veškerou svoji činnost na Záložnu a prostory německé Střelnice již nevyužívali.⁵⁴

Úspěšné otevření Záložny zastínilo spory mezi členy Besedy, advokáty Panovským a Jandou. Spolek nebyl schopen fungovat jednotně a spolupráce s českým „Neklanem“ a Sokolem neprobíhala. Změna přišla až s příchodem doktora Jana Smyčky, který se stal členem Besedy. Svým aktivním přístupem získal místo jednatele, v roce 1887 se stal předsedou. Jeho hlavním cílem bylo odstranění sporů jak mezi samotnými členy Měšťanské besedy, tak mezi

---

⁵³ SOkA Olomouc: Fond Měšťanská beseda Litovel, nezpracováno. Příspěvky ku dějinám Měšťanské besedy v Litovli.

⁵⁴ ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 134.

českými spolky. Jelikož se do Litovle přistěhoval, nebyl poznamenám sympatiemi k žádnému z českých spolků. Jeho úsilí usmířit českou společnost se povedlo a spolky mezi sebou začaly spolupracovat. Měšťanská beseda se stala důležitým českým střediskem měšťanů i venkovanů.⁵⁵

Od slavnostního otevření Záložny český společenský život strmě narůstal. „*Akce Besedy nebyly tak velkolepé a hojně navštěvované jako akce spolků německých, přesto hlavně v ní se soustřeďoval český společenský život. Kromě předplácení časopisů, nácviků pěveckých, hudebních a divadelních vystoupení se dál více zaměřovala na pořádání tanečních věnečků, výletů, besedních večerů, mikulášských a silvestrovských zábav.*“⁵⁶

S nástupem Jana Smyčky na post předsedy Měšťanské besedy se dala do pohybu v devadesátých letech snaha o získání místa v městské radě. V březnu 1891 vyšlo první číslo Litovelských novin, které významně posílily českou stranu. Noviny vycházely jednou za čtrnáct dní, informovaly o dění ve městě, pořádaných akcích a o činnostech českých spolků. V redakci novin působili členové Besedy, kteří se aktivně podíleli na české snaze dostat se do městské rady. Následující rok Měšťanská beseda získala „Havelkovu knihovnu“ od Moravské besedy v Praze. Spolková knihovna se rozšířila o mnoho cenných knih Jana Havelky a na jeho počest nesla název Havelkova knihovna Měšťanské besedy. Knihovna disponovala 1249 vázanými svazky, které se půjčovaly bezplatně. V roce 1898 se Havelkova knihovna přestěhovala na Záložnu, tedy do centra českého dění, a evidovala 170 čtenářů, kterým bylo k dispozici 1590 knih. Když se Litovel konečně ocitla pod českou správou, jedním z hlavních úkolů Měšťanské besedy se stalo zřízení veřejné knihovny. Jednání o pořízení veřejné knihovny se vlekla, výbor se nemohl shodnout na vhodné lokaci pro knihovnu. Konečné rozhodnutí padlo až 16. ledna 1903, kdy byly pro veřejnou obecní knihovnu pronajaty prostory domu Václava Sochy. Na jaře se do domu přestěhovala Havelkova knihovna Měšťanské besedy, knihovna Spolku paní a dívek českých, obecní knihovna a některé knihy ze sokolské knihovny. Veřejná obecní knihovna byla pod správou města a stala se také důležitým prvkem vzdělávací činnosti.⁵⁷

Měšťanská Beseda byla nejstarším českým spolkem a spolu se Sokolem a Řemeslnickou jednotou „Neklan“ položila základy pro spolkový život v Litovli. Byla centrem českých měšťanů i venkovanů, aktivně se podílela na volebním boji proti Němcům a společenský život

---

⁵⁵ ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 43.

⁵⁶ KONEČNÝ, Karel. *Litovel – velké dějiny města*. 1, Od nejstarších dob do roku 1918. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci pro město Litovel, 2018. s. 341.

⁵⁷ ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 45–56.

obohacoval především divadelní a hudební odbor Měšťanské besedy. V roce 1922 se z Měšťanské besedy stal Hudební a pěvecký spolek Smetana.⁵⁸

4.2 TJ Sokol

Nejstarší tělovýchovná jednota Sokol vznikla už v únoru 1862 v Praze. V Čechách nastal velký rozvoj, který byl ale od roku 1871 utlačován, neboť monarchie zahájila tvrdou politickou persekuci, situaci ztížila i krize na vídeňské burze. Sokolské jednoty tak zanikaly anebo se přeměnily na hasičské jednoty.⁵⁹

Litovelská tělovýchovná jednota Sokol vznikla v roce 1874, tedy i navzdory úpadku sokolských jednot v sedmdesátých letech. Když se vezme na vědomí, že Litovel byla stále pod německou správou, bylo založení Sokola velmi odvážným krokem. Na první valné hromadě, jenž se konala 22. února 1874, se prvním starostou Sokola stal Josef Špička, předsedou výboru Josef Šolc. „Založení sokolské jednoty neznamenovalo jen uplatnění tělovýchovného systému dr. Miroslava Tyrše, ale také jeho myšlenky, „aby národ český zaujal jednou opět ono postavení v řadě národů evropských, které již jednou měl a které nepřízní osudu ztratil“, a že je to možné jen každodenní neúnavnou, neustálou prací.“⁶⁰

Na první valné hromadě byly kromě starosty a výboru schváleny také stanovy spolku, které popisovaly účel tělovýchovné jednoty – především různé druhy cvičení, pořádání výletů ale i zpěv, čtení nebo přednášky týkající se tělesné výchovy.⁶¹ Stanovy se vyjadřovaly i k případnému vystoupení ze spolku, kdy každý, kdo ze Sokola vystoupí bez závažného důvodu, bude považován za zrádce národa. I přesto, že se jednalo o tělovýchovnou organizaci, byl zde skrytý silný nacionalismus a členství v Sokole se považovalo za čest. Při založení měl litovelský Sokol 32 členů, ke konci roku 49 členů a v roce 1875 už 80 členů. Prvotní nadšení ale postupně upadalo, v roce 1877 se konala valná hromada, která měla rozhodnout o další existenci Sokola. Rozhodnutí, zdali spolek zanikne anebo se změní na politický spolek s tělocvičným odborem, ale nepadlo. Litovelský Sokol tak pokračoval společně s poklesem činnosti, kdy roku 1879 spolek nevykazoval téměř žádnou činnost.⁶² Autoři stanov spolku byli

---

⁵⁸ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 193.

⁵⁹ ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 40.

⁶⁰ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 322.

⁶¹ SOKA Olomouc: Fond Sokol – tělocvičná jednota Litovel, nezpracováno. Stanovy spolku.

⁶² BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 153–154.

ale připraveni i na zánik spolku. „*Pakliže jednota rozejde se, v případě tom náleží jmění spolkové slovanskému gymnasiu v Olomouci.*“⁶³

Situace se změnila v roce 1881, kdy se v Litovli opět probudil český živel, pravděpodobně jako reakce na zrovnoprávnění češtiny s němčinou. Činnost Sokola byla obnovena, vedle tělocvičné činnosti vznikl také divadelní odbor Sokola, v jehož čele stál obchodník Richard Schönhöffer, a ještě ten samý rok v Nasobůrkách sehrál odbor své první ochotnické divadelní představení. V létě roku 1882 Sokol uspořádal první výlet na nedaleké Nové Zámky, jenž se vydařil a byl pořádán pravidelně každý rok. Sokolské výlety se staly důležitou součástí národního uvědomování českých obyvatel. Na I. všesokolském sletu v Praze v roce 1882 měl litovelský Sokol 10 cvičenců.⁶⁴

V roce 1883 vznikla tělovýchovná jednota Záporož, která úzce spolupracovala se Sokolem. Jednalo se o jízdní Sokol, neboť členství bylo podmíněno vlastnictvím koně. Členy byli převážně obyvatelé z přilehlých vesnic. Jednota Záporož pořádala výlety s koňmi po okolí Litovle, členové se také účastnili českých slavností, kdy svojí účastí zpestřovali průvody. Jízdní Sokol fungoval ale pouze do roku 1914, s propuknutím první světové války spolek zanikl.⁶⁵

Rok 1892 byl pro spolek velmi úspěšný, s pomocí olomouckého Sokola vznikl v Litovli dámský tělocvičný odbor a díky silné pozici Sokol odkoupil od Rolnické záložny sýpku, kterou přestavěl na sokolovnu, jelikož stávající prostory již nestačily pojmout rostoucí počet členů. Jednalo se o jednu z prvních sokoloven na Moravě, Němci ji nazývali „hanakische Turnhalle“ a různými způsoby se snažili výstavbu sokolovny co nejvíce zdržovat.⁶⁶ Slavnostní otevření sokolovny v roce 1892 město zakázalo kvůli epidemii tyfu, otevřena byla až následující rok. Na sokolských šibřinkách pořádaných v únoru 1894 se Sokol rozhodl podpořit nově vzniklý pivovar a na slavnosti se čepovalo první pivo z litovelského rolnického pivovaru. Národně zaměřená propagace a kvalita piva pomohly pivovaru prosadit se na trhu.⁶⁷

V činnosti Sokol soutěžil s německými spolky, především s Turnverein a Eislauf- und Ruderverein. S rozvíjející se činností německých tělovýchovných spolků se Češi snažili držet krok, německé Turnhalle konkurovala nová sokolovna, a když Bruslařský a veslařský spolek

---

⁶³ SOKA Olomouc: Fond Sokol – tělocvičná jednota Litovel, nezpracováno. Stanovy spolku.

⁶⁴ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 154.

⁶⁵ KONEČNÝ, Karel. *Litovel – velké dějiny města*. 1, Od nejstarších dob do roku 1918. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci pro město Litovel, 2018. s. 343.

⁶⁶ ZLÁMAL, Vladislav. Stručný nástin dějin litovelského Sokola. In *Litovel, Konice a okolí*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1938. s. 38.

⁶⁷ ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 46–47.

začal pro svoji činnost využívat Olomoucký rybník, sokolové nezůstali pozadu a sportovní aktivity začali organizovat na sousedním Uničovském rybníku. Zezačátku bruslaři využívali šatny v blízké sokolovně, po vítězných volbách v roce 1900 byl u rybníka postaven dřevěný pavilon sloužící jako zázemí. Za sokolovnou vzniklo hřiště, které spojovalo přilehlý Uničovský rybník se sokolovnou.⁶⁸

Rok 1900 byl pro litovelský Sokol velmi úspěšný. Bývalý starosta Sokola Václav Socha se stal prvním českým starostou Litovle, Severomoravská sokolská župa pro litovelský, olomoucký, prostějovský a zábřežský okrsek přestěhovala své sídlo z Olomouce do Litovle. 4. června 1900 Sokol poprvé uspořádal okrskové cvičení na hřišti německého Turnvereinu u městského lesa, o měsíc později veřejné župní závody v čtyřboji. V září téhož roku pak velký sokolský slet, kterého se zúčastnily delegace z Moravy, Slezska, dokonce i Vídně. Při této příležitosti vznikl na náměstí jarmark, ukázky cvičení a různých lidových zvyků předvedlo téměř 1400 cvičenců. Při sokolských slavnostech v září roku 1905 v Litovli zápasil známý řecko-římský zápasník Gustav Frištenský, který si později vzal za ženu Miroslavu Ellderovou, dceru sládka litovelského pivovaru. Litovel se stala novým domovem známého zápasníka a začal se zde také trénovat zápasnický sport.⁶⁹

Velkým impulsem pro Sokol bylo zahájení vyučování na nové české reálce. Učitelé věnující se tělovýchově a žáci reálky, kteří byli součástí žákovských a dorosteneckých oddílů Sokola, vytvořili silnou členskou základnu. Počet členů stále rostl, v roce 1912 dosáhl litovelský Sokol svého maxima, kdy měl 232 členů, a to do tohoto počtu nebyly započítány žákovské a dorostenecké oddíly. Jan Janele a Oto Lachman, jakožto profesori tělocviku, propagovali vznik Sportovního klubu v Litovli, který se měl věnovat především lehké atletice, gymnastice, jízdě na kole, plavání, veslování, kriketu a bruslení. Velkou vášní profesora Janeleho byl tenis, proto na hřišti vedle reálky vznikl tenisový kurt. Sportovní klub nakonec vznikl pouze jako odbor Sokola. Okrajově se Sportovní klub věnoval i turistickým výletům do okolí Litovle. Turistická činnost byla ale hlavní náplní Klubu českých turistů, jenž v Litovli vznikl 25. května 1911. O vznik se postaral MUDr. Jan Smyčka, který propagoval nově objevené Mladečské jeskyně a litovelský kraj.⁷⁰

---

⁶⁸ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 154.

⁶⁹ ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 54.

⁷⁰ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 157–158

Během první světové války byla téměř veškerá sportovní a tělovýchovná činnost přerušena. Výjimku měli pouze studenti, kteří se věnovali nařízenému tělocviku v podobě vojenských cvičení, šermu a střelbě. Pokračovala i lehká atletika, v roce 1918 se dokonce konaly menší atletické závody. Budova sokolovny sloužila jako vojenský lazaret. Válka ale jinak přerušila rozvoj tělovýchovy a sportu, který v Litovli organizoval především Sokol a Sportovní klub jako odbor Sokola.⁷¹

4.3 Slovanská řemeslnická jednota „Neklan“

Do průmyslové revoluce byla výroba záležitostí cechů. Podle předpisů však mohl mistr mít jen dva nebo tři učně, což brzdilo větší výrobu. Vše změnil živnostenský řád, jenž vešel v platnost roku 1859 a ukončil fungování cechů. Prázdné místo po cechovních společenstvích začaly zaplňovat nově vznikající živnostenské spolky, jejichž úkolem bylo zajistit ochranu živnostníků a hájit jejich zájmy, dále také starat se o výuku dorostu nebo o nemocné a staré členy. Tento úkol plnila v Litovli od roku 1880 Slovanská řemeslnická jednota „Neklan“ v čele s prvním starostou spolku, stolařem Josefem Mořkou. Jméno „Neklan“ bylo míněno jako „nebojovný“ a především poukazovalo na to, že živnost a řemeslo vzkvétá v pokoji a klidu.⁷²

Stanovy spolku přijaté při vzniku v roce 1880 vysvětlovaly účel spolku takto:

1. *„Vzbuzovati a uskutečňovati u členů svých snahy po vzdělání všeobecném a průmyslovém.*
2. *Členy své všestranně, jmenovitě v nemoci, chudobě, při zařízení pohřbu atd. podporovati.*
3. *Pěstovati život společenský.*“⁷³

I když spolkovou řečí byla stanovena čeština, ze začátku patřili mezi členy i Němci. Po vyostření národnostních sporů mezi Čechy a Němci se spolek stal pouze českou záležitostí. Zhruba rok od založení měla řemeslnická jednota okolo devadesáti členů, které podporovala v souladu se stanovami spolku. „Neklan“ se staral i o kulturní a společenský život pořádáním zábav, plesů nebo organizací výletů či přednášek. I když činnost Slovanské řemeslnické jednoty „Neklan“ byla zaměřena na řemeslníky a živnostníky, společně s Měšťanskou besedou, která působila na inteligenci a měšťanstvo, a Sokolem, jenž byl zaměřen na mladší obyvatele,

---

⁷¹ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988. s. 159.

⁷² BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 326–327.

⁷³ SOkA Olomouc: Fond Slovanská řemeslnická jednota Neklan Litovel, nezpracováno. Stanovy Slovanské řemeslnické jednoty Litovelské „Neklan“.

podporovali národní uvědomování českého obyvatelstva. Spolky společně hrály důležitou roli při těžkém úkolu, kdy se Češi snažili získat městskou správu do svých rukou. „Neklan“ jako první spolek chránící zájmy litovelských řemeslníků a živnostníků navyšoval svou členskou základnu až do roku 1888, kdy bylo založeno Společenství obchodníků a hostinských pro Litovel a okolí. Po tomto roce začal ztrácet své postavení a upadal, i přesto ale v roce 1905 vysvětil nový prapor.⁷⁴

4.4 České divadlo

Počátky českého divadla byly v Litovli složité. Češi neměli prostory, kde by se mohli scházet, a proto se nejčastěji potkávali v místním hostinci U labutě. Problémy se zázemím pro divadlo měli zpočátku i Němci, kteří nejprve vystupovali v prostorách radnice, kde se nacházel menší sál. Když se mezi lety 1822 až 1824 postavila nová budova Střelnice s prostorným sálem, našlo německé divadlo svůj domov právě v jejích prostorách. Češi tento problém vyřešili až s otevřením Záložny v únoru roku 1885.

První česká divadelní představení jsou v Litovli spojena s kočovnými společnostmi, které do města jezdily od roku 1849. Tato první představení neměla vysoké umělecké nároky, hrála ale důležitou roli při zahájení procesu národního uvědomování. Velký ohlas měla kočovná divadelní společnost Václava Choděry, jenž do Litovle poprvé zavítala v roce 1879. Choděrovi se Litovel zalíbila a česká společnost ráda navštěvovala jeho vystoupení, a proto se Choděra do města pravidelně vracel. Uváděny byly hry od Josefa Kajetána Tyla, Františka Kolára nebo Františka Šamberka. První divadelní představení byla odehrána v sále hostince U labutě, od roku 1885 pak v sále Záložny.⁷⁵

Začátky českého ochotnického divadla jsou spojeny s rokem 1881, kdy vznikl zábavní výbor Sokola v čele s Richardem Schönhofferem. Rychle se mu podařilo najít příznivce divadla, a ještě v roce 1881 se hráli první ochotnické divadelní představení v Nasobůrkách. Jinak svá divadelní představení hráli v hostinci U labutě, kde postavili jeviště. V prvních letech činnosti divadelní odbor hrál představení v Litovli a blízkém okolí. S otevřením Záložny byla divadelní aktivita přesunuta do většího sálu s jevištěm. Na novém jevišti na Záložně byla jako první uvedena hra *Černé duše* od Ladislava Stroupežnického.⁷⁶

---

⁷⁴ BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993. s. 326–327.

⁷⁵ ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. s. 134.

⁷⁶ BEZDĚČKA, Josef. *Z historie divadla v Litovli*. Litovel, strojopis, 1988. s. 13–14.

I přes počáteční úspěch divadelní činnosti se zábavní výbor setkal se ztracením zájmu o divadlo. „*Snahy divadelního odboru se nepotkaly se žádoucím výsledkem pro nedostatek obětavého obecnstva. Několik bratrů so stěžuje, že Němci v březnu 1887 pořádali dvě divadla a zábavu, ale spolek náš, jenž má být nejčilejším, dříme, a tak pomalu hyne.*“⁷⁷

Aktivita českých spolků i divadelního odboru se změnila na počátku 90. let, kdy byl zahájen boj o místa v městské radě. Litovelské noviny začaly informovat o činnosti a akcích českých spolků, Sokol slavnostně otevřel jednu z prvních sokoloven na Moravě, k sokolským ochotníkům se přidal i ochotnický soubor Měšťanské besedy. Při příležitosti otevření sokolovny byla uvedena hra *Divadelní vlak*, v té době velmi populární fraška. V roce 1897 divadelní odbor Sokola spojil své síly se Spolkem paní a dívek českých, kdy společně představili náročnější hry ale i první divadlo pro děti. Na jevišti záložny vystupovali jak sokolští ochotníci, tak divadelní kočovná společnost Václava Choděry, která už v Litovli působila téměř jako na domácím jevišti. Pro diváky Choděra připravil hry od ruských autorů jako *Strýček Váňa* nebo *Anna Karenina*. Rozvoj národního uvědomování české společnosti přivedl do Litovle i divadelní společnost Františka Trnky, jenž litovelské publikum seznámil s operním či operetním repertoárem. Na Záložně byla představená *Prodaná nevěsta*, *Orfeus v podsvětí* nebo oblíbená činohra *Maryša*. Do konce 19. století v Litovli vystupovalo České lidové divadlo z Brna, v jehož čele stál Václav Hübner, které představilo hry od Josefa Kajetána Tyla nebo Victora Huga. Dále do Litovle přijel Adolf Dobrovolný s libeňskou divadelní společností a uvedl například *Noru* od Henrika Ibsena. Poslední divadelní společnost, která přijela do Litovle jakožto města pod německou správou, byla společnost Rajmunda Příbramského, jež svými představení podpořila volební boj české strany. I přes konkurenci vyspělého německého litovelského divadla a absenci prostor, kde by mohla divadla vystupovat, hrála divadelní činnost velkou roli ve volebním boji o správu města.⁷⁸

Vítězné volby znamenaly pro město razantní změnu v oblasti hospodářské, společenské ale i kulturní. Poslední velká akce Němců byla výstavba a otevření Německého domu, jakožto centra pro obranu a zachování německé tradice, počet německých obyvatel ale v Litovli klesal. Litovelské ochotnické odbory Sokola, Spolku Paní a dívek českých a Měšťanské besedy pokračovaly ve spolupráci a vystupovaly pod názvem Ochotnické sdružení v čele s Františkem Jünglingem. Se vznikem městské reálky, pozdějšího reálného gymnázia, souvisel příchod

---

⁷⁷ SOkA Olomouc: Fond Sokol – tělocvičná jednota Litovel, nezpracováno. Kronika divadelního odboru TJ Sokol.

⁷⁸ BEZDĚČKA, Josef. *Z historie divadla v Litovli*. Litovel, strojopis, 1988. s. 15–18.

profesorů, kteří společně se studenty založili studentský divadelní soubor. Divadlo již nebylo pouze záležitostí dospělých, angažovanost studentů reálky přispěla k rozvoji ochotnictví v Litovli. V roce 1907 se zrušil zábavní odbor Sokola, jenž fungoval 26 let a za tu dobu položil základy ochotnického divadla. Ze zábavního odboru se stal dramatický odbor Sokola, který měl po vzoru profesionálních divadel vlastního ředitele, kterým byl stanoven František Jüngling. Touto změnou se zvýšila úroveň představení, kdy litovelští ochotníci uváděli hry, které byly na programu lepších kočovných nebo kamenných divadel. Mezi lety 1907 až 1912 nový dramatický odbor uvedl 27 premiér, všechny na jevišti na Zálóžně. V roce 1913 musela být činnost zastavena, neboť Zálóžna procházela rekonstrukcí. Zálóžna dostala podobu, ve které ji známe dodnes. Při rekonstrukci sálu došlo i k rozšíření jeviště a vybavení moderní technikou. Sál byl nově nazýván záloženskou dvoranou a slavnostně byl otevřen 6. ledna 1913 představením *V panském čeledníku* od Ladislava Stroupežnického.⁷⁹

Nadšení divadlem ale postupně vyprchávalo, objevily se spory ohledně uvádění zahraničních her. S nárůstem sportovní a turistické činnosti v Litovli a nechtě angažovat se do divadelních představení se do města zvaly divadelní společnosti. Litovel byla pro zájezdy divadelních společností dobrou zastávkou. Ve městě se objevilo Brněnské české divadlo pod vedením Františka Laciny, Divadlo sdružených měst východočeských za vedení Bedřicha Jeřábka, divadelní společnost Františka Trnky nebo Adolf Juppa se svojí divadelní společností. Po vypuknutí první světové války byla ochotnická činnost v Litovli téměř úplně přerušena. Mnoho členů odešlo k armádě, pořádaná byla jen představení pro děti. Absence divadelních představení byla nahrazena pravidelným dojížděním Divadla sdružených měst východočeských, které během let 1915 až 1917 uvedlo řadu her, a to jak domácí, tak zahraniční tvorby. Největší úspěch v období první světové války měla hra *Zkrocení zlé ženy* od Williama Shakespeara, ve které hrál úspěšný herec Národního divadla v Brně Eduard Vojan.⁸⁰

4.5 Hudební spolky

Hudební život českých obyvatel Litovle byl dlouho spojen s německým Männergesangverein (Mužský pěvecký spolek), který vznikl v roce 1854. První český hudební spolek, pěvecký a hudební odbor Měšťanské besedy, vznikl až roku 1882. Sbormistrem se stal Jan Hubáček a orchestr měl na starost Karel Hulla, jenž organizoval i vystoupení pro veřejnost. Ještě v říjnu 1882 na akci pořádané Měšťanskou besedou v sále Střelnice poprvé vystoupil jak

⁷⁹ BEZDĚČKA, Josef. *Z historie divadla v Litovli*. Litovel, strojopis, 1988. s. 18–19.

⁸⁰ Tamtéž, s. 19–20.

mužský pěvecký sbor, tak orchestr. Rozvoj hudebního života byl do velké míry ovlivněn divadlem, kdy po otevření české Záložny divadelní společnost Františka Trnky litovelské publikum seznámila s operami a operetami od českých i zahraničních autorů. Městská dechová hudba byla složena z německých obyvatel, proto na české slavnosti jako otevření sokolovny nebo městské reálky přijížděla kapela Františka Kmochy z Kolína, průvody či výlety doprovázela dechová hudba z nedalekých Myslechovic.⁸¹

Po vítězných volbách na podzim roku 1899 vznikla následující rok česká městská hudební škola, ve které působil hudební profesor Otakar Bradáč, absolvent pražské konzervatoře a autor mnoha dechových skladeb. Profesor Bradáč pravidelně docházel na zkoušky pěveckého sboru Měšťanské besedy a nově vzniklé české dechovky, čímž značně narostla hudební kvalita. Městská hudební škola úzce spolupracovala se studenty městské reálky. Rozvoj hudební výchovy nastal i na obecných a měšťanských školách.⁸²

Nejvýznamnější postavení měl stále však pěvecký a hudební odbor Měšťanské besedy. Mužský pěvecký sbor a orchestr doplnil ženský pěvecký sbor a sólisté. Spolek pravidelně pořádal koncerty, hudební večery, vystupoval i na slavnostním znovuotevření Záložny v roce 1913. Na jaře roku 1914 se v Litovli uskutečnil koncert České filharmonie. Stodvacetičlenný soubor uvedl díla od Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka a Petra Iljiče Čajkovského. S vypuknutím války a následným odchodem zhruba 900 mužů se hudební život v Litovli zastavil. Zisk z koncertu české filharmonie uspořádaného v roce 1917 byl věnován na výstavbu pomníku padlým za první světové války. V roce 1922 se z Měšťanské besedy stal Hudební a pěvecký spolek Smetana, který byl zaměřen už jen na hudební činnost. Měšťanská beseda jakožto spolek, jenž měl vybudovat národní uvědomění české společnosti, splnil svůj účel a jeho činnost už neměla smysl.⁸³

---

⁸¹ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojepis, 1988. s. 101–102.

⁸² ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 54.

⁸³ BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojepis, 1988. s. 103–104.

4.6 Spolek Paní a dívek českých

Spolek Paní a dívek českých byl založen 17. května 1896. Ten samý den se konala ustavující valná hromada spolku za účasti 72 členů. První starostkou spolku se stala Jitka Doušová, která v čele spolku působila až do roku 1899. Na schůzi byly také přečteny schválené spolkové stanovy. Spolek pořádal divadelní představení, přednášky, výlety do blízkého okolí Litovle a zabýval se i dobročinností, kdy například zajišťoval dodávky pečiva do mateřské školky pro chudé děti.⁸⁴

Svým působením se orientovaly i na chudé děti navštěvující české školy, členky spolku měly častěji navštěvovat opatrovny a při té příležitosti s dětmi mluvit, motivovat je k učení a pokud jim to situace dovolí, obdarovat je nějakým dárkem, třeba i v podobě pečiva nebo ovoce. Jednohlasně byl přijat návrh pořádání divadelních her ve prospěch chudé mládeže, výbor se taktéž začal zabývat plánem poskytovat dětem v zimních měsících oběd. „*Výbor spolku požádá výbor záložny rolnické, za propůjčení kuchyně ku připravování obědů pro chudou mládež české školy.*“⁸⁵

Kuchyni pro chudé žáky finančně podporovaly významné litovelské podniky – Rolnický akciový cukrovar, pivovar a Rolnická záložna, která na žádost výboru poskytla i prostory kuchyně. Spolek Paní a dívek českých spolupracoval i se zábavním odborem Sokola, kdy společně sehrávali divadelní představení jak pro dospělé, tak děti. Během roku byla spolkem zpravidla uspořádána dvě až tři představení pro děti a dvě divadelní představení pro dospělé, na Mikuláše se nadělovaly dárky chudým dětem a tradiční každoroční akcí pořádanou spolkem Paní a dívek českých se stal koncert dechové hudby na Střelnici.⁸⁶

Jednou z posledních velkých akcí před první světovou válkou byla Květinová slavnost uspořádaná spolkem 16. června 1912. Dopoledne se konal promenádní koncert na náměstí, odpoledne se program přesunul „Pod kaštany“ a celá slavnost byla zakončena večerním ohňostrojem. Podle protokolu ze schůze se slavnost vydařila, celkový příjem z akce byl 1 456 korun a spolek Paní a dívek českých obdržel polovinu. Během válečných let spolek nevolil ani nový výbor, spolkové záležitosti obstarával výbor zvolený na začátku roku 1914.

---

⁸⁴ SOkA Olomouc: Fond Spolek Paní a dívek českých, nezpracováno. Protokol ze schůzí 17. a 21. května 1896.

⁸⁵ Tamtéž, Protokol ze schůze 24. srpna 1896.

⁸⁶ ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 57.

Mezi lety 1914 až 1918 se snažil spolek udržet při životě a dále se věnoval dobročinnosti prostřednictvím mikulášských a vánočních nadílek ⁸⁷

Spolek Paní a dívek českých fungoval do roku 1921, kdy spolek ukončil svoji činnost. Členkami spolku byly ženy i dcery mužů, kteří vedli v devadesátých letech 19. století volební boj proti Němcům. Majetek spolku byl rozdělen do fondů podporující chudé žákyně, do sirotčince a dalších spolků. 9. února 1921 proběhla poslední schůze, protože podle členek spolku „*emancipovaná žena nepotřebuje zvláštního spolku*“.⁸⁸

---

⁸⁷ SOkA Olomouc: Fond Spolek Paní a dívek českých, nezpracováno. Protokol ze schůzí 24. června 1912 a 4. února 1916.

⁸⁸ ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. s. 71.

Závěr

V mé bakalářské práci jsem se věnovala vývoji spolkového života v Litovli mezi lety 1848 až 1918. Pro lepší orientaci jsem práci rozdělila do čtyř kapitol.

První kapitola práce je věnovaná historii města Litovel, kdy jsem se pokusila stručně nastínit hlavní události od vzniku města v polovině 13. století až do konce 20. století, jež měly vliv na další směřování města. Kapitulu jsem rozdělila na 4 podkapitoly věnující se vždy určitému časovému úseku. Jelikož je ale Litovel město s bohatou tradicí, nemohla jsem se věnovat všem událostem, a proto jsem se pokusila v každém období vystihnout hlavní mezníky. V poslední podkapitole jsem se zabývala i současnou situací města.

Druhou kapitolu jsem zaměřila na obecnou problematiku spolkového života, který se v druhé polovině 19. století stal nedílnou součástí lidského života. Krátce jsem nastínila vývoj spolkové činnosti od revolučního roku 1848, který vedl ke zrušení poddanství a roboty, přes odstoupení Alexandra Bacha z postu ministra vnitra až po vydání Říjnového diplomu na podzim 1860 a přijetí Únorové ústavy v roce 1861. Pro vznik a činnost spolků byly důležité dva zákony vydané v letech 1852 a 1867. Po roce 1867 došlo k velkému nárůstu spolkových organizací.

V následujících dvou kapitolách jsem se věnovala činnosti litovelských spolků. Ve třetí kapitole jsem se zabývala německými spolky, jež v Litovli fungovaly. Na přelomu 18. a 19. století vznikl první litovelský ochotnický spolek, který během svého fungování měnil postupně názvy i místo svého působení. Mužský pěvecký spolek následoval trend, kdy v 50. letech 19. století vznikaly na Moravě německé pěvecké spolky. Významné postavení mezi spolky zaujímala Ostrostřelecká společnost v Litovli, a to nejen proto, že se v roce 1854 stala prvním úředně schváleným spolkem ve městě, ale i kvůli své členské základně, neboť členy byli významní litovelští občané a představitelé města. O tělesné aktivity se staral německý tělocvičný spolek, později i bruslařský a veslařský spolek. Posledním německým spolkem, kterým jsem se zabývala byl spolek Německý dům, nejaktivnější litovelský spolek v devadesátých letech 19. století a po prohraných volbách také centrum německé společnosti.

Čtvrtá kapitola mapuje činnost českých spolků, kdy jsem nejprve nastínila společenskou situaci ovlivněnou příchodem nové národně uvědomělé generace úředníků do Litovle a následné rozdělení společnosti i spolků na české a německé. V této kapitole jsem se věnovala především Měšťanské besedě, jakožto prvnímu českému litovelskému spolkem, Tělovýchovné

jednotě Sokol a Řemeslnické jednotě Neklan. Ačkoli každý z těchto spolků působil na jinou část obyvatelstva, dohromady hrály důležitou roli ve formování národního uvědomování českých obyvatel, které vyvrcholilo vítězstvím ve volbách. Jelikož byla Litovel častou zastávkou kočovných divadelních společností, bylo působení zábavního, později dramatického odboru Sokola ale i ochotnického souboru Měšťanské besedy velmi úspěšné. Divadelní představení zčásti položila základy pro hudební život v Litovli, jehož začátkům jsem se také věnovala. Svůj spolek měly i ženy, které se v rámci činnosti spolku Paní a dívek českých věnovaly vzdělávacím a dobročinným aktivitám, mimo jiné zavedly pravidelná divadelní představení pro děti.

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat vývoj spolkového života v Litovli v letech 1848 až 1918. V práci jsem se věnovala jak německým, tak českým spolkům, které nejvíce ovlivňovaly život litovelských obyvatel. Snažila se zachytit jejich vývoj a podat přehled o jejich činnosti. Věřím, že se mi tento cíl podařilo naplnit.

Téma bakalářské práce lze taktéž využít ve výuce dějepisu či občanské výchovy na druhém stupni základní školy. Žáci by získali přehled o historii města a seznámili se s počátky spolkového života v kontextu regionálních dějin.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Olomouc

Fond Ostrostřelecká společnost Litovel

Fond Spolek Německý dům

Fond Měšťanská beseda Litovel

Fond Sokol – tělocvičná jednota Litovel

Fond Slovanská řemeslnická jednota Neklan Litovel

Fond Spolek Paní a dívek českých

Literatura:

BEZDĚČKA, Josef. *Dějiny města Litovle od počátku až do února 1948*. Litovel, strojopis, 1993.

BEZDĚČKA, Josef. *Kulturní a společenský život města Litovle do roku 1948*. Litovel, strojopis, 1988.

BEZDĚČKA, Josef. *Z historie divadla v Litovli*. Litovel, strojopis, 1988.

DUSIL, Václav, KLIMENT, Josef. *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936. 499 s.

KONEČNÝ, Karel. *Litovel – velké dějiny města*. 1, Od nejstarších dob do roku 1918. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci pro město Litovel, 2018. 351 s. ISBN 978-80-244-5200-5.

LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2385-6.

MÜLLER, Karel. *Češi a občanská společnost*. Praha: Nakladatelství TRITON, 2002. 250 s. ISBN 80-7254-232-1.

ŠIK, Lubomír. *Litovelské paměti*. Litovel: Městský klub Litovel, 1994. 247 s.

ŠIK, Lubomír. *Litovel v datech: 750 let litovelské historie*. Litovel: [s. n.], 2005. 132 s.

URVÁLEK, Radovan. *Litovel a okolí. Kraj, který máme rádi*. Olomouc: Petr Baštan, 2006. 182 s. ISBN 80-903275-4-0.

WAIC, Marek. *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2008. 558 s. ISBN 9788024614892.

ZLÁMAL, Vladislav. *Litovel, Konice a okolí*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1938. 155 s.

Diplomové práce:

KUBÍČKOVÁ, Ivana. *Dějiny Ostroželecké společnosti v Litovli a inventarizace jejího fondu ve Státním okresním archívu Olomouc*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005.

Internetové zdroje:

Město Litovel [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.litovel.eu>

Mikroregion Litovelsko [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.litovelsko.eu/cs/mikroregion-litovelsko/>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Muzeum, dřívější Střelnice

Příloha č. 2: Znak na budově Muzea odkazující na střeleckou minulost

Příloha č. 3: Záložna

Příloha č. 4: Městský klub Litovel, dřívější Německý dům

Příloha č. 5: Husův sbor, dřívější Sokolovna

Příloha č. 6: Socha Gustava Frištenského před Sokolovnou

Příloha č. 7: Památník prvního českého starosty Václava Sochy

Příloha č. 8: Gymnázium Jana Opletala, dřívější městská reálná škola postavená po vítězství Čechů ve volbách v roce 1899

Příloha č. 1: Muzeum, dřívější Střelnice

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 2: Znak na budově Muzea odkazující na střeleckou minulost

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 3: Záložna

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 4: Městský klub Litovel, dřívější Německý dům

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 5: Husův sbor, dřívější Sokolovna

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 6: Socha Gustava Frištenského před Sokolovnou

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 7: Památník prvního českého starosty Václava Sochy

Zdroj: archiv autorky

Příloha č. 8: Gymnázium Jana Opletala, dřívější městská reálná škola postavená po vítězství Čechů ve volbách v roce 1899

Zdroj: archiv autorky

Anotace

Jméno a příjmení:	Kristýna Maksantová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Vývoj spolkového života v Litovli v letech 1848-1918 jako součást širšího procesu formování občanské společnosti
Název práce v angličtině:	Development of associational life in Litovel between 1848 and 1918 as part of a wider process of formation of civil society
Anotace práce:	Bakalářská práce se věnuje vývoji spolkového života v Litovli mezi lety 1848 až 1918. Přibližuje obecný vývoj spolkové činnosti a následně vývoj vybraných spolků a zabývá se jejich činností.
Klíčová slova:	Spolkový život, Litovel, historie města, německé spolky, české spolky
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis describes the development of associational life in Litovel between 1848 and 1918. There is also mentioned the general development of associational life, the development of associational life in Litovel and activity of associations.
Klíčová slova v angličtině:	Associational life, Litovel, history of the town, german associationals, czech associational
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Muzeum, dřívější Střelnice Příloha č. 2: Znak na budově Muzea odkazující na střeleckou minulost Příloha č. 3: Záložna Příloha č. 4: Městský klub Litovel, dřívější Německý dům Příloha č. 5: Husův sbor, dřívější Sokolovna Příloha č. 6: Socha Gustava Frištenského před Sokolovnou Příloha č. 7: Památník prvního českého starosty Václava Sochy Příloha č. 8: Gymnázium Jana Opletala, dřívější městská reálná škola postavená po vítězství Čechů ve volbách v roce 1899
Rozsah práce:	45 stran
Jazyk práce:	Český jazyk